

Drama Silve Trdinove je pisana tako resno, da ne pušča nobenih dvoumnosti, ki bi mogle gledalca usmeriti kam vstran od glavnega motiva: pokazati življenje na srednji šoli tako, kakršno je. Iz raznih dogodkov povojnih let upravičeno sklepamo, da je prej olepševala in omilila, kakor pa slikala prečrno. Tudi Kranjčev »Direktor Čampa« je iz istega okolja, vendar je precejšnja razlika med njima. Drami »V provinci« se pozna, da jo je napisala žena, ker je nežnejša, diskretnejša in blagodejna. Tam, kjer prikazuje nerodne in smešne strani nekaterih profesorjev in profesorice, čuti človek prisrčen nasmeh, za katerim se že skoraj skriva usmiljenje do nekaterih junakov, čeprav so med njimi taki, ki imajo precej črne duše. Veseli, komični elementi, ki bodo pri predstavi vzbujali zdrav smeh, so tako neprisiljeno vpleteni v njeno igro, da resnoba ostalih prizorov v resnici le podpirajo, ne pa motijo. Naravnost tragikomični pa so n. pr. prizori v tretjem dejanju, ko začno posamezni profesorji pripovedovati, kaj je ta ali oni zagrešil na majniškem izletu ali pri razredovanju. Dejanje teče presenetljivo gladko, prizori so dramatični, dialogi živi in kratki, jezik pristen, realističen. Problematična je mogoče le ponovitev situacije iz konca prvega dejanja v drugem dejanju, ko ravnatelj Brajda ponovno zaloti profesorico Majdič z osmošolcem Severjem, med katerima se pleče tajna ljubezen; vendar tudi to ni taka stvar, da bi občutno zmanjševala vrednost drame. Rudežev oče je živa, prepričljiva epizoda, ki potrebuje le dobrega odrskega interpreta. Najbolj medel se mi zdi dr. Bregar, čeprav je le epizoda. Kljub vsemu pa uprizoritev, ki jo želim delu in avtorici čim prej, ne bo lahka ne za režiserja ne za igralce. Zlasti poslednji bodo morali paziti, da ne bodo pod vplivom dosedanjih iger iz istega okolja zašli v šablone, ki bi mogle motiti. Ne samo kot slovensko delo, temveč zaradi svoje etične in literarne vrednosti zasluži ta drama, da bo čim prej krščena na odru. Dramatik ne piše le za revije in knjigo, dramatik mora videti svoje delo tudi na odru, ki je pravi dom vsakega dramatskega dela.

K. B.

FRANCÈ KIDRIČ: ZOISOVA KORESPONDENCA 1808—1809. Lani ustanovljena Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani je s prof. Kidričevo izdajo korespondence Sigmunda barona Zoisu 1808—1809 prvikrat izpričala, kako važna in nepogrešljiva je ta ustanova za narod, ki se zaveda svoje biti in ki mu je resno na tem, da vsem težavam in zaprekam nakljub slednjič le izgradi svojo kulturno stavbo do slemena. Ta najvišja uradna znanstvena ustanova bo odslej skrbela za sistematično izdajanje znanstvenih del in gradiva in bo tako razbremenila razne zasebne organizacije, ki so ji pripravljale pot (Slovenska matica, Znanstveno društvo za humanistične vede i. dr.), kolikor bodo to seveda dopuščale premoženjske razmere. Z izdajo gradiva prav o Zoisu pa kakor da bi izdajateljica hotela hvaležno počastiti spomin največjega dozdajšnjega slovenskega mecena in hkrati vzbuditi med denarniki težnjo po posnemanju tega svetlega in pri nas tako redkega vzora.

Avtor pričujoče izdaje, vseučiliški profesor in akademik dr. Francè Kidrič, je znan našim čitateljem po številnih razpravah, študijah in ocenah, ki jih objavljamo v LZ, po premnogih temeljnih delih iz zgodovine slovenskega slovstva, po poročilih o njegovih znanstvenih edicijah, pa tudi po spominskih člankih, izišlih v slovenskem tisku letos za njegovo šestdesetletnico. Vsi poznavalci ogromnega njegovega življenjskega opusa vidijo v njem največjega slovenskega sodobnega literarnega zgodovinarja in prvo avtoriteto na njegovem delovnem področju. Vse odlike: temeljitost, razgledanost, kriticizem, doganjivost, nadar-

jenost za nadrobno razčlenjevanje in sintetično zgostitev, se izražajo tudi v tem njegovem zadnjem delu, čeprav podaja avtor v njem predvsem le znanstveno gradivo.

Zoisova korespondenca, kakor jo prinaša ta knjiga komaj za dobo dobrega pol leta, to je od Kopitarjevega odhoda na Dunaj (30. X. 1808) pa do zavzetja Ljubljane po Francozih (20. V. 1809), je edinstven vir za preučevanje zgodovine slovenskega preroda, saj je bil njen lastnik, ta najbogatejši fevdalni posestnik na Kranjskem, industrijec, znanstvenik, organizator in mecen, osrednja osebnost vsega našega preroda v obdobju dobrih štiridesetih let. Iz objavljenih 39 oziroma 41 pisem, po katerih je hromi stavec občeval z znanstvenim svetom izza zidov svojega dvorca, zajemamo najzanesljivejše podatke za razumevanje in oceno problematike, obsega, globine in dinamike slovenskega prerodnega gibanja, za ugotavljanje vlog in duševnih obrazov njegovih sodobnikov. V duhu tistega časa je bilo, da se je duhovna elita mnogo izživljala v dopisovanjih. Za Zoisa pa, ki je le izjemoma stopil v javnost s tiskano besedo, so te pismene zveze še celó edini ključ do njegove osebnosti. Zato je sila poučno Kidričevo uvodno poglavje o Zoisi ostalini in njenih hraniliščih (str. 7—24), kjer pisec z vso temeljitostjo razbira daleč po svetu raztresene kose Zoisove korespondence in po pravici obtožuje brezbržno gospodarstvo z baronovo ostalino, ki je zakrivilo, da je šel velik del le-te po zlu; po drugi strani pa spet podčrtava zaslugo »vélikega iskatelja in nesebičnega druga«, pokojnega dr. Ivana Prijatelja, ki mu je edicija posvečena, da je prav on rešil pred 35 leti kar celih 29 tu objavljenih pisem. Drugo poglavje je dragocen pregled Zoisove ohranjene korespondence do 1808. l. in je že kar načrt za nadaljevanje te izdaje, ki jo bo dr. Kidrič pripravil (stran 19), obenem pa dobrodošel pripomoček vsem raziskovalcem Zoisove dobe. V poglavju Zois in njegovi dopisniki (str. 31—38) najdemo živo očrtan baronov duševni portret, podatke o njegovih sorodnikih, posestnih in gmotnih razmerah, razpravljanje o njegovi veljavi med domačimi in tujimi sodobniki, o njegovem mentorstvu, knjižnici, mineraloških in slavističnih študijah, a najvažnejše je razglabljanje o tem, kaj je sploh napotilo tega po poli tujega aristokrata, da se je pridružil našim preroditeljem, in kaj ga je vezalo na to gibanje. Mimo tega so nadrobneje prikazani še Kopitar, Vodnik in baron Erberg. Med pismi, ki tvorijo jedro knjige (str. 39—202), jih je 22 Kopitarjevih in 13 Zoisovih. Zlasti dopisovanje med tema dvema nudi natančen vpogled v snovanje in delo najvažnejših osebnosti svojega časa. Njuno prijateljsko izmenjavanje misli, sloneče na obojestranskem živem zanimanju za slavistiko in mineralogijo, daje pre-mnoge opore znanstvenemu raziskovalcu. Poleg številnih dr. Kidričevih in dr. Prijateljevih znanstvenih odkritij, ki jih je omogočila šele najdba de Trau-xovega dela te korespondence, prihajajo ob tej izdaji na dan spet nove ugotovitve: da je Zois pridobil Kopitarja za načelo deskriptivne slovnice, da je Zois oče karantanske oz. panonske teorije in da se je prav v tem času preoblikoval baronov prerodni program: namesto prejšnjega prizadevanja, da se dokaže vsestranska uporabnost slovenščine kot literarnega jezika in da se pritegnejo k delu za slovenski prerod primerni delavci, je stopilo zdaj v ospredje prizadevanje, da se ustvari znanstvena osnova za razvoj slovenskega književnega jezika, ki se je uresničevalo prav v tem času s pripravami in izidom epohalne Kopitarjeve slovnice. Kot značilen izraz Zoisovega finega razumevanja zmerom močnejšega Kopitarjevega stremljenja, da bi se popolnoma usmeril v slavistiko, se mi zdi vredno podčrtati, da se v korespondenci bolj in bolj pomika mineralogija na drugo mesto, na prvo pa stopajo slavistična vprašanja. Če so ta pisma na

eni strani Kopitarjev intimni dnevnik, ki govori o njegovih gmotnih razmerah, o študiju, o čustvih globoke hvaležnosti nasproti baronu itd., nam pomaga tudi natanko spoznati nastajanje in potek tiska njegove slovnice, baronovo pomoč pri iskanju zvez z dunajskimi znanstveniki in diplomatsko utiranje poti do Kopitarjevega življenjskega cilja. Prav tako velike vrednosti je za literarnega zgodovinarja kopa drobnih podatkov o protestantskih knjigah, o pisateljih prejšnje in tedanje dobe, o »vižah«, o črkopisu, o etnografski terminologiji, bramborskih pesmi, Vodnikovem delu, za prirodoslovca pa nešteta vprašanja iz mineralogije, kemije, zoologije itd. Zadnje poglavje (Ocena, str. 203—206) povzema in kritično opredeljuje podano gradivo. Da je vsa ta zakladnica vendarle dostopna tudi nespecialistu, je dr. Kidrič opremil izdajo z nadvse temeljitim in skrbno sestavljenim komentarjem. Iskalcu posebnih odgovorov pa odlično služijo pregled literature in kratic ter osebno in stvarno kazalo. Glede opreme gre izdajateljici in Univerzitetni tiskarni vse priznanje, poleg vzorne in reprezentativne tiskarske opreme povečujejo vrednost knjige še 3 reprodukcije (Zoisov portret iz te dobe, Breg 1760—1765 in Gasparijeva perorisba Zoisove palače ok. 1808). Tako se Zoisova korespondenca 1808—1809 v vsakem pogledu dostojno pridružuje Kidričevi izdaji Primčeve korespondence in častno uvršča v dolgo serijo avtorjevih znanstvenih del.

Pri tej priliki naj mimogrede opozorim na najdbo originalnega Zoisovega zapisa vložnice »Joj dekleta...«, ki se v knjigi omenja na str. 22, ne pa tudi na str. 10. To pesem poznamo doslej le iz Grafenauerjeve objave »Iz Kastelčeve zapuščine«. Omenjeni izvirnik je shranjen v UB pod Ms 368, Slavische Sammlung 3. Zapisan je s svinčnikom s Zoisovo roko na 3. strani omota, ki vsebuje cirilski rokopis, armenski alfabet, variante k Leonori, somatološko terminologijo i. dr. S tem je torej podan odgovor na vprašanje, odkod Kastelcu predloga za ta zapis. Nepojasnjeno pa še ostane, ali je to Zoisov prevod kake arije ali pa morda katera iz zbirke njegovih »viž«.

Alfonz Gspan

MIŠKO KRANJEC: DO ZADNJIH MEJA. Naša založba. — Ne zato, ker bi šlo morda za slabo ali povprečno delo, marveč ravno zavoljo njegove vrednosti se ob tem Kranjčevem najnovejšem romanu vnovič vsiljuje nerazveseljiva misel, da je problem slovenskega pisatelja še dandanašnji prav tako pereč in nerešen, kakor je bil za Cankarjevih dni. Usoda ne nudi slovenskemu pisatelju kaj prida izbire: če ni poklicni pisatelj, ga pomalem, a stanovitno izpodjedata poklicna tlaka in nedostatek časa, da bi se posvetil ustvarjanju, če si je naložil na pleča križ poklicnega umetnika, mora v borbi za bore vsakdanji kruh proizvajati pre-naglo in preveč. Tako bi tudi pričujoči roman, eno najtehtnejših del Miška Kranjca, ne bil samó med najboljšimi v slovenskem pripovedništvu, temveč bi tako po svoji vsebinski kakor tudi po svoji umetniški kakovosti z vso pravico zaslužil, da bi se mu odprle duri v široki svet, če bi se mu pisatelj, odrešen eksistenčnih skrbi, mogel izključno posvetiti vsaj leto dni. Zakaj njegove pomanjkljivosti ne spadajo med tiste, ki se porode že hkrati s samim osnutkom in idejo umetnine, niso »konstitucionalne« vrste in zato neodpravljive; ne, roman je glede zasnove povsem neoporečno delo, samo v obdelavi se razodeva prehuda naglica — rokopis se še ni utegnil dodobra »vležati« ter se v miru pre-
kvasiti, in že je moral na trg. Zategadelj so njegove napake skorajda brez izjeme take narave, da bi jih bilo mogoče iztrebiti z eno samo podrobnejšo predelavo.